

Srca so bila odprta na stežaj, oči zanesene, v širokih kretnjah se je skrivalo vse: bog in svet, skrivnost in človek. Vsa bratovščina je bila kakor komet, ki se je nekje utrgal in zažvižgal skozi večno noč. —

Dvignil sem se in stopil na cesto. Bilo je hladno in nič kaj dobro se nisem počutil. Kakor bi pravkar stopil iz zapuščene, potopljene ladje. Ta guljaš in pivo za osem krajcarjev in „der brave Bursche“ — ali ni vse to le prikazen iz davnine? Nekaj, kar živi edinole še v tisti zadimljeni atmosferi, samo zase, kakor lučka nad pokojno počivajočim, že davno odmrlim življenjem? In bratovščina?

Grede sem premišljeval o njej. Jutri bodo te glave neprespane pozdravljale beli dan in drobčkan maček jih bo ščipal po spominu kakor slabo prebavljena jed. Mižali bodo spričo svojih velikih besed in globokih spoznanj, ker jim bo malo neprijetno zaradi takih silovitih emocij. Rad bi bil takrat pri njih, da bi jim dejal: Ljubčki, kaj bi ta maček! Neumnost! — Namreč: Vince jih je dvignilo na svoja bujna krila in duša je šla na izlet, ker je pero že davno ne pelje nikamor več. Naj se oddahne, naj se vsaj malo razgiblje. Pero se ubija z zaslužkom, pero skrbi kvečjemu še za dober glas. In to je vendar tako trezen posel! Zakaj bi ne šla duša na sprehod? Med brati, kjer se lahko odpre srce srcu. Saj po izletu je zopet siv dan in kar ostane, je le še telovadba misli ob mrtvih problemih o genijalnosti in težaški prepir za svoj večnostni pomen. In to je vendar tako naporna in utrudljiva stvar, ta večni vrtoglavi ples okrog samega sebe.

F e r d o K o z a k.

Zrcalo likovne kritike

— žalostni sobotni kvasač je umetnost in umetnike s čiki obmetaval.

Iv. Cankar.

Če sveže zadeve tehtamo v tišini ter jih nizamo v vrsto, se nam po nekem razdobju nabere snov za resen preudarek. Sproži ga dogodek, ki je navidezno enak prejšnjim, pa je vendar po svojem učinku globlji in bolj vsestranski. Tak dogodek je bila zadnja velika umetnostna razstava „Žena v slovenski umetnosti“ na lanskem jesenskem sejmu v Ljubljani.

Gotovo je prav, da stopi likovna umetnost s podstavka in iz kroga izključno omikanih poznavalcev med narod, ki ne hodi prostovoljno gledat skrbno izbranih, umetnostno točno opredeljenih osebnih, skupinskih ali zgodovinskih razstav. Na velesejmu napolni dvakrat na leto razstavne prostore občinstvo, ki je po veliki večini sestavljeno iz naivnih gledalcev priložnostne prireditve, kakršne v drugačnem okviru gotovo ne bi obiskalo. To je močna plat velesejske prireditve, ki pa ima tudi svoje slabe strani, ker je taka razstava, prirejena v vrsti docela gospodarskih in zabavnih prireditev, izvor zelo nepravilnega presojanja ali celo zlohotnih razlag. Ker se dajo v masi preprostih obiskovalcev z lahkoto izrabljati slabi instinkti, česar se radi poslužujejo agentje neumetnostnih stremeljenj in namenov, velesejske razstave slovenske umetnosti v tem pogledu niso imele dobrega uspeha. Pri zadnji se je stanje celo poslabšalo in smo se približali metodam tako imenovane spretno žurnalistike vélike mestne ulice. Krivda je gotovo na strani publicistike, ki je zadnja leta preveč zamudila na polju čisto stvarne likovne kritike in prepustila pero ljudem, ki znajo iz povzročene zmede v presoji kovati trenutno nekritično razpoloženje. Takega početja se mora danes sramovati vsak izobražen Slovenec, ki pozna svetlo tradicijo naše moderne kritike, ustvarjene nekdam z jasno

in do bolesti pošteno besedo Ivana Cankarja. Tedaj ni mogla do sape ona kričava in hlastna žurnalistika, ki je kompliciran rezultat polovičarske izobrazbe in interesov, ki služijo bogve čigavemu efemernemu uspehu v tako imenovani družbi in ki je ob zadnji velesejmski prireditvi kričala tako glasno, da se je skoraj zdelo, da bo pravi obraz naše umetnosti vsaj začasno zastrl in da bodo povzdignjene one vrednote, ki za eno plat naše družbe in pa za našo staro (oj, kako staro!) moralo pomenijo več, kot pa čisto in pošteno ustvarjena dela, izpovedi bojev in osebnih umetniških zmag.

Dočim so bile dosedanje umetnostne razstave na velesejmu nekake revije v zadnjem časovnem odseku izvršenih umetniških del in so bile zaradi tega neizbrane ter dolgovezne, je imela zadnja razstava svoj čisto umetniški značaj. Temu je nekaj pripomogel omejujoči naslov razstave, največ pa udeležba pretežno mlajših umetnikov, ki so razstavili močno izrazita in samosvoja dela. Kjer pa je luč močna, izgine marsikaj povprečnega v senci. Tu bo ključ do žurnalističnega razburjanja, ki je tvorilo edini in dosti navaden odmev v slovenski publicistiki.

Karakteristika tega pisanja je zopet po dolgem času ta, da o razstavi niso pisali ljudje, ki se sicer kritično pečajo z likovno umetnostjo, temveč razen doslej neznanih poročevalcev le še slikarji, ki so sami na razstavi pokazali svoje blago. Take neolikanosti doslej nismo poznali v slovenskem poročevalstvu in tudi uredništva doslej niso bila tako nepozorna. Kakšno je to pisanje, naj označi izdelek g. H. Smrekarja, ki je z izredno vehemenco napadel poklicne kritike (pismarje, pravi on in vsi smo se začudeno vprašali, zakaj tak strah?) ter celo od srca obžaluje, da jim njegov Beograjčan (ki se še ni dobro srbsko navadil) ne more aplicirati obljubljenih batin. Vrsta gre dalje: polni nekritičnosti in celo za naše razmere izredni neskrupnosti g. Škodlarja sledi — vmes je bilo nekaj anonimnih prispevkov v sliki in besedi — dolg spis g. S. Šantla, ki je genljiv zagovor šolmošterstva v umetnosti. To je na eni strani vse. Na drugi strani pa se je, čisto po receptu, najprej dvignil krtov rilček in napravil majhno krtino v obliki „Skromne pripombe“: vestni pedagog se je pohujševal nad umetnostjo mesto mladine. Potem je sledila moralna razprava, ki je cvetober nesmiselnih trditev, nanizanih na neko efemerno „estetiko“. Potem nagel lastni zagovor soimenjaka in brata opljuvanega umetnika, še majhen literaren ekskurz ter končno olajšanje: Kurenčakova Neža je ob eni najosebnějšíh umetnin, ob „Kopalki“ Fr. Kralja, spregovorila z najdelikatnejšimi izrazi o mesarski ceni golega mesa, o mlekarni in o Dečjem domu ter s tem izrazila vso hlinjenost prvotnega moralnega ogorčenja. Krtov rilček se je sprevrgel v pravcati rilec. To je bilo na drugi strani vse.

Ne bi bilo vredno beležiti tega žalostnega zmerjanja, če ne bi bila to edina kritika prevažne umetnostne razstave. Vse revije so namreč o nji molčale. Toda ne, vse vendar niso molčale: „Ženski svet“ ji je posvetil več kot dve strani poročila. Njegovi poročevalki ni bilo težko uganiti notranje zveze med lastnim časopisom in razstavo, o kateri je domnevala, da bo tudi služila propagandi slovenske žene. Ker pa se taka propaganda neizbežno pojavlja v zvezi z idealizacijami, je razstava s svojim pristnim sodobnim pečatom doslej neznano recenzentko zelo razočarala. Vse, karkoli je bilo na razstavi pristnega, je zapadlo njeni avtoritativni odklonitvi, ki zanjo res ni bilo treba izbirati besed. Posebno se ji je posrečila delitev slik na „okusne“ in „neokusne“. Zadeva pa ima svojo tragično stran ne toliko za recenzentko, ki je le opravila posel, kot za list, ki je tako pisanje brez pripombe natisnil.

Med razstavljalci bi težko našli čistejši umetniški značaj, kot je slikar Veno Pilon. Njegova težka in nekam okorno pošena narava ga je kaj zgodaj privedla na lastno pot, ki jo hodi z vedno večjo ekskluzivnostjo, dasi ga s težavo spoznavajo in je trpljenje tega umetniškega življenja nenavadno. Vztrajanje pri resnici in vestnosti mu je vedno znova prinašalo banalne sodbe onih, ki se radi gledajo šmin-kane v ogledalo. Na tej razstavi je bilo nekaj Pilonovih ženskih podob, močno sodobnih tipov, razburljivo gledanih in dosledno oblikovanih. V nekaterih se je zrcalila naravnost nadzemeljska zamišljenost, s tako življensko resnobo so bile slikane. In kakšna je sodba recenzentke „Ženskega sveta“? Pilonu očita „zbirko francoskih prostitutk“ in konča s klasično globoko konstatacijo: „Ta umetnik se že nekaj let norčuje iz ljudi.“ Ni se mogoče spuščati v prvi očitek, ki je gotovo dobro mišljen nauk neizkušenega človeka, ki je daleč od življenja. (Zanimala bi nas razprava do slikarske kvalitete — po možnosti v vsej zgodovini likovne umetnosti.) „Ženski svet“ bo že sam spravil ta očitek v sklad s svojimi naprednimi humanitarnimi idejami. — Druga trditev pa je že zgodovinska in so jo menda prvič zapisali ob nastopu francoskih impresionistov, pred dobrima dvema generacijama. Prav zato se mi zdi posebno značilna za naš čas in za njegovo omejeno obzorje. Mogli bi se tolažiti z dejstvom, da topost za spoznavanje umetniških lastnosti že v polpreteklosti ni bila nikaka izjema pri izobražencih. Vendar ni bila navada ne drugje ne pri nas, da bi prav taki ljudje morali pisati odklonilne recenzije s čisto načelnim ozadjem. Oni ne slutijo, da je svet bolj širok, kot si ga more predstavljati domača dušica in da je življenje tako nepreračunljivo, da obsega več ko en sam stan in samo eno mišljenje, pa naj bo še tako krepostno. Življenje z lahkoto prehaja preko zgražanja pravičnih ter včasih ustvarja globine celo tam, kjer korekten farizej odvrča svoj obraz. Zato pa je ustvarilo tudi umetnike, ki s svojim srcem občutijo globine življenja in jih z močjo svoje forme umetniško ustvarijo. Njim so izhrojene poti prav tako zoprne, kot so dobremu meščanu prijetne.

Kako daleč smo že od onega časa, ko so prvič nastopili naši moderni umetniki! Takrat je bil krog izobraženstva majhen in tudi narod ni imel toliko vsestranske šole, kot jo ima danes. Pa vendar je ostal duh isti, če ne še slabši. Publicistka je namreč našla ob zadnji razstavi lepe besede in zagovore za vse povprečno in brez-pomembno, dočim je skušala predočiti umetnike kot brezkoristne zapravljalce lastnega časa ter narodove slave. O pojmu ustvarjanja v vseh dolgovernih razpravah nismo ničesar brali. To se pa dandanes pri nas ne more nadomestiti ne z modernimi koserijami o kulturi ne s kampanilskim slovenstvom, še najmanj pa z oholostjo in z avtoritativnim nerazumevanjem. Naša likovna umetnost je po letih revolucionarnega vretja spoznala svoj čas ter ustvarja pristna in močna dela. Ž njimi je prisilila kritiko k pisanju naloge, v kateri se pa zrcali njena popolna nedorastlost za spoznavanje umetnostnih vrednot. Francè Mesesnel.

Luči na gori

Ne oglašam se, da bi polemiziral, ker je polemika potrebna in nujna samo tedaj, kadar imaš pred seboj delo, ki je v celoti zmotno ter so misli avtorja, ki je spis napisal, na povsem krivih potih. V našem primeru pa tega ni! Oglašam se le, da pravilno osvetlim neko navidezno podrobnost iz članka „Zlo narodu“, ki ga je objavil Fr. Albrecht v 2. številki „Sodobnosti“. Sicer bi utegnila taka, kakršna je zdaj na papirju, po eni strani zavesti bralca v zmotne sodbe in zaključke, po